

La biografia d'En Lorenzo Valla: algunes perplexitats

Autor: Francesc Magrinyà

Data de publicació: 02-12-2016

En Francesc Magrinyà, seguint les passes d'en Jordi Bilbeny, ha fet una mica de recerca sobre el nom real de l'humanista Lorenzo Valla i de la seva biografia, i hi observa un seguit de fets que el deixen perplex. Entre d'altres, aquest: era català?

El passat dia 19 de novembre va tornar a tenir lloc el simposi anual que per aquestes dates organitza l'Institut Nova Història a Arenys de Munt. Enguany, la jornada ja no s'ha dit "Simposi sobre la descoberta Catalana d'Amèrica". Ha estat necessari canviar el nom. S'ha hagut d'eixamplar el significat del títol. Ha calgut trobar una nova expressió que fos capaç d'abraçar tots els àmbits de les gairebé quaranta ponències que hi van ser presentades. Quin és l'element comú que les pot aplegar a totes? Deixant de banda que totes elles fan referència a la història de la Nació Catalana, el motiu unificador s'anomena censura. Censura sistemàtica durant segles, censura eclesiàstica, censura d'estat. A hores d'ara l'Institut està en condicions d'afirmar que qualsevol espai del nostre passat fins a finals del segle XVII ha estat gravíssimament, ocultat, desvirtuat, falsificat i en molts casos destruït per sempre més. En efecte, partint de l'escandalosa deturpació comesa pels censors a l'entorn de la fonamental presència dels catalans en la descoberta, exploració i primera colonització d'Amèrica, Nova Història, amb en Bilbeny al capdavant, ha anat descobrint astorada com tots els àmbits de la nostra història han estat poc o molt capgirats. Per això els organitzadors han encunyat el terme "Simposi de la història censurada de Catalunya", molt més adient al contingut de les ponències.

Doncs bé, qui escriu aquestes notes va fer una mica de recerca sobre el veritable nom de l'humanista del segle XV conegut comunament com Lorenzo Valla i va presentar-hi unes conclusions provisionals al simposi d'aquest any. De retop, n'ha observat alguns aspectes que n'indicarien la possible catalanitat.

Per a la meua petita investigació m'he guiat en part per les suggerències i informacions que en Jordi Bilbeny m'ha fet arribar. És ell qui realment s'ha endinsat, d'una manera més aprofundida i ordenada, en la biografia del personatge i en la seva possible catalanitat. Tanmateix, en aquesta recerca jo, pel meu compte, he trobat un seguit de fets

interessantíssims protagonitzats per aquest home de cultura, els quals no em sé estar ara d'abocar aquí, ni que sigui de passada i una mica pel broc gros. Però vet aquí allò que més m'ha cridat l'atenció del que he trobat.

En Lorenzo Valla (1407-1457) és un gran filòleg. Cerca i cerca per les abadies més recòndites antics manuscrits d'autors clàssics i basteix els fonaments de la crítica textual moderna. Endemés, renova la manera de redactar textos en llatí bo i apartant-lo de les solucions medievals i escolàstiques i acostant-lo a la genuïna manera d'escriure'l de Quintilià i Ciceró. A més, redacta el llibre de les Elegàncies de la llengua llatina (1444), un diccionari que resulta, oh casualitat!, que serà imitat pel valencià Jeroni Esteve en el seu Diccionari llatí/català. A més, el nostre home aprèn el grec clàssic i en tradueix al llatí la Guerra del Peloponès de l'atenenc Tucídides (s. V aC.), llibre cabdal quant al naixement de la història com a ciència i també pel que fa a l'inici dels estudis sobre teoria política. Per cert, no m'estranyaria gens que en Maquiavel, fos qui fos en realitat, llegís aquesta obra en aital traducció llatina. I és que en Tucídides i en Maquiavel (i també en Valla?) són ànimes bessones pel que fa a la respectives visions d'allò que representa el poder i de la manera d'aconseguir-lo i d'exercir-lo.

Així mateix, en Valla és un intel·lectual compromès amb la seva època. Critica el poder temporal de l'Església Catòlica; és a dir, l'immens poder dels monestirs i del Papat. Pel que fa a aquest darrer cas, escriu en 1439 una obra intitolada La Falsa Donació de Constantí. Des del 1435 era secretari del rei Alfons el Magnànim. Aquesta obra fa referència a una escriptura que hauria confegit l'emperador Constantí segons la qual deixava a l'Església de Roma el govern de la part occidental de l'Imperi Romà. En Valla demostra per mitjà de raonaments filològics que aquest escrit és una falsificació del segle VIII i que, consegüentment, no hi ha cap mena de jurisprudència que legítimi el poder temporal dels papes. Amb aquesta crítica tan encertada, científicament impecable i amb voluntat polemitzadora, en Valla pretén que l'estructura administrativa i política de l'Església es manifesti davant dels feligresos per mitjà d'una ostentació pública molt més continguda i més conforme als Evangelis, en paral·lel a les doctrines càtares i, en certa manera, a les de Luter. Com sap tothom, aquesta protesta contra les riqueses de l'Església ha esdevingut perenne. Arriba fins avui. Però la peça té, a més, una intenció que va més enllà de la filologia i de la mera crítica a l'Església Papal. També li serveix per fer propaganda de les tesis del rei de qui és secretari: el Trastàmara Alfons IV el Magnànim, monarca de la Nació Catalana des del 1416 fins al 1459. En aquells anys, Alfons estava en a lluita contra el Papat (i, segurament, contra França). Per tant, calia desprestigiar-lo. I qui ho fa és el nostre home amb l'esmentat escrit.

Això a banda, en Valla és un filòsof. Efectivament, publica un llibre sobre el plaer (De voluptate, a l'any 1431), obra per mitjà de la qual polemitza clarament contra la filosofia central del cristianisme. És a saber, l'ascetisme, la mortificació i la resignació talment com les defensen Sant Pau, Sant Agustí i Sant Tomàs. Dit altrament, en Valla reivindica el plaer i el goig de viure i pretén que els cristians visquin la religió amb més alegria. Per a mi, aquest sí a la vida és, per la seva contundència, tota una revolució que recorda les paraules i actitud vital de Sant Francesc i d'Erasme.

Bé, per tot el que vinc dient, considero que en Valla és realment un humanista. El primer humanista tal com avui dia entenem el mot: un amant dels textos i de la cultura, un enamorat de la tradició clàssica —a partir de la qual busca models de conducta positius per als homes—, un llatí, un hel·lenista i un home compromès amb el seu temps.

Des d'un altre ordre de coses, també és cert que aquest intel·lectual va ser un aprofitat, un recomanat, un endollat. Ho va ser d'Alfons IV d'Aragó. Ja he dit que va aconseguir ser-ne el secretari principal i també ho va ser del valencià Alfons de Borja quan aquest es va convertir en el papa Calixt III (1455-1458), car d'ell n'obtingué en 1455 el càrrec de més responsabilitat de l'administració de la Santa Seu. Aleshores en Valla arriba al zenit de la seva carrera professional. Jo me l'imagino parlant amb el rei Alfons dient: "Faré el que tu vulguis si dones una bona embranzida a la meua carrera professional de secretari, de manera que aconseguiré obtenir el càrrec administratiu de més prestigi en el teu reialme". I si fa no fa, devia dir el mateix a Alfons de Borja, el ja citat Calixt III. I, efectivament, en Valla va reeixir, per una banda, a ser secretari principal d'un rei poderosíssim i, per l'altra, a ser secretari apostòlic de l'autoritat religiosa més poderosa d'Occident. Això explicaria per què congenia tan estretament amb el rei català i amb la família Borja, també catalana. I això darrer, abans que aquesta nissaga aconseguís que un dels seus membres fos escollit papa: el citat Calixt III. Dit sense embuts, per mi, el filòleg, l'intel·lectual i el secretari reial i papal conegut com Lorenzo Valla va ser un home d'una ambició insadollable.

I la cosa no acaba aquí. Tot sembla apuntar que en Valla era català i de "bon sang", com diuen els occitans. Quant a la seva catalanitat, ja he parlat de seva estretíssima relació amb el rei català de Nàpols i amb el papa Borja, Calixt. També he relacionat el Llibre de les elegàncies llatines de l'humanista amb el diccionari del també valencià Jeroni Esteve. Però n'hi ha més. Per quins set sous Alfons IV li demana que escrigui una biografia del seu pare Ferran I (1412-1416)? Per què precisament a ell? ¿Alfons encarregaria aquesta obra a un nadiu italià a qui la figura del vencedor de Casp li havia de quedar llunyíssima? ¿O potser la faria fer a alguna personalitat pro Trastàmara que pogués aconseguir informació de primera mà sobre la figura d'en Ferran I perquè n'havia estat súbdit i viu en els territoris on Ferran va regnar? Sembla més raonable la segona opció. D'altra banda, ve un moment que en Valla, home que polemitza amb tothom i s'hi

baralla, fugí a Barcelona. Per què a Barcelona, precisament? Per què a una ciutat del rei de Catalunya? Potser perquè era català... I pel que fa a la seva noblesa, cal dir que la qualitat dels càrrecs que aconsegueix i el seu tarannà bregós, pinxesc, burleta amb què s'enfronta a segons quins poders en majúscula només es poden explicar si és noble i se sap ben protegit per unes autoritats de pes, com van ser, sobretot, la del rei Alfons i la de Calixt III.

I un últim apunt. D'on surt el cognom Valla, si el seu pare el coneixem per Della Valle, si ell mateix es presenta en llatí sota la forma Vallensis –com m'ha fet avinent en Bilbeny–, paraula que es tradueix com Della Valle en italià o De la Vall o Desvall o fins i tot Desvalls en català? ¿Va existir a la Nació Catalana durant el segle XV un noble cultíssim i secretari de reis i papes anomenat Llorenç de la Vall o Desvall o De la Vall o Desvalls? En tot cas no s'entén que si ell s'autoanomena sempre en llatí Vallensis hom s'entesti a cognomenar-lo, també en llatí, Valla. Per què?

Francesc Magrinyà